

(इंग्रजीत टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

[१९५३] एस. सी. आर. ७५२

गणपत राय हिरालाल आणि आणखी एक

विरुद्ध

आगरवाल चेंबर ऑफ कॉमर्स लिमिटेड

मुरारी लाल हरी राम

विरुद्ध

मारवाडी चेंबर ऑफ कॉमर्स लिमिटेड

[न्यायमूर्ति मेहर चंद महाजन, न्यायमूर्ति चंद्रसेखर अय्यर आणि न्यायमूर्ति भगवती]

पेप्सू अध्यादेश (२००५ चा १० वा अध्यादेश), कलमे ५२, ११६ – पटियाला राज्य न्यायिक फरमान, १९९९ – एकल न्यायाधीशाच्या आदेशावरून अपील – योग्यतेचे प्रमाणपत्र – केव्हा आवश्यक आहे -- अध्यादेश लागू होण्यापूर्वी दिलेला आदेश – त्यानंतर दुरुस्तीसाठी याचिका – याचिका फेटाळण्याच्या आदेशावरून अपील – प्रमाणपत्राची आवश्यकता – अपील करण्याचा अधिकार – निहित अधिकार – कायदा बदलाचा परिणाम.

पेप्सू अध्यादेश (२००५ चा १० वा अध्यादेश) (१९४८ - १९४९) चे कलम ११६ हे एक तात्पुरते विनियम आहे, जे करार करणाऱ्या राज्यातील न्यायालयांच्या एका संचाकडून संघराज्यातील समान दर्जाच्या इतर न्यायालयांमध्ये कार्यवाही बदलण्यासाठी आणि नंतरच्या न्यायालयांमध्ये ते चालू ठेवण्यासाठीची इत्यादीची तरतूद करते. याचा अर्थ असा नाही की कार्यवाही नव्याने सुरू झाली आहे असे मानले पाहिजे. या कलमाच्या उत्तरार्धात ज्याचा विचार केला आहे तो एक काल्पनिक प्रारंभ आहे आणि या कलमाचा अर्थ असा आहे की सर्व अधिकार जे उद्भवले किंवा भविष्यात उद्भवण्याची शक्यता आहे, ते नवीन स्थापनेनंतरही अबाधित राहतील आणि ते करार करणाऱ्या राज्याच्या न्यायालयांच्या जागी केंद्रीय न्यायालयांद्वारे हाताळले जातील. पूर्वलक्षी प्रभावाने अपील करण्याचा निहित अधिकार काढून घेण्याचा हेतू होता या दृष्टिकोनाचे समर्थन करण्यासाठी या कलमात काहीही नाही.

१९९९ च्या पटियाला राज्य न्यायिक फरमान अंतर्गत, मात्र दिवाणी अपीलीय अधिकारितेचा वापर करून दिलेल्या न्यायनिर्णयांच्या आणि आदेशांच्या संदर्भात, पटियाला उच्च न्यायालयाच्या एकल न्यायाधीशाच्या आदेशावरून द्विसदस्यीय खंडपीठाकडे अपील करण्यासाठी एक प्रमाणपत्र आवश्यक होते. २००५ च्या पेप्सू च्या १० व्या अध्यादेशांतर्गत (१९४८-४९) सर्व प्रकरणांमध्ये प्रमाणपत्र आवश्यक होते. अपील क्रमांक १५२ मध्ये २ फेब्रुवारी १९५० रोजी परिसमापन न्यायाधीशांनी १९४६ मध्ये दिलेल्या आदेशात सुधारणा करण्यासाठी जो अर्ज केला होता तो खारीज करण्यात आला आणि प्रमाणपत्र नसल्यामुळे १ मे १९५० रोजी द्विसदस्यीय खंडपीठाकडे करण्यात आलेल्या खारीज केल्याच्या आदेशातून उद्ध्वलेले अपील खारीज करण्यात आले. अपील क्रमांक १६७ आणि १६७-अ मध्ये, १८ जानेवारी १९४९ रोजी देयक आदेश देण्यात आले आणि प्रमाणपत्र नसल्यामुळे दिनांक ३ मार्च १९४९ रोजी खारीज केल्याच्या आदेशातून उद्ध्वलेले अपीले खारीज करण्यात आले :

असा निर्णय देण्यात आला की, (i) दुरुस्तीसाठी याचिका ही पूर्वीच्या कार्यवाहीची निरंतरता नसून ती सुधारित करण्याच्या मागणीच्या आदेशाशी संबंधित असूनही स्वतंत्र कार्यवाहीच्या स्वरूपाची होती, ती तिच्या तारखेला प्रचलित कायद्याद्वारे शासित होती, म्हणजे, २००५ चा पेप्सू अध्यादेश ज्याच्या अंतर्गत प्रमाणपत्र आवश्यक होते आणि अपील क्रमांक १५२ मध्ये प्रमाणपत्र नसल्यामुळे द्विसदस्यीय खंडपीठाकडे केलेले अपील खारीज करणे योग्य होते.

(ii) अपील क्रमांक १६७ आणि १६७-अ च्या संदर्भात, संबंधित तारखेला अंमलात असलेला कायदा हा १९९९ चा पटियाला स्टेट्स न्यायिक फरमान असल्याने, अपीलकर्त्यांना प्रमाणपत्राशिवाय प्रदान आदेशावर अपील करण्याचा अधिकार होता; हा निहित अधिकार कॉमर्स लिमिटेडला कायद्यातील त्यानंतरच्या बदलाद्वारे काढून घेतला जाऊ शकत नाही जोपर्यंत नंतरचा कायदा स्पष्टपणे किंवा आवश्यक अर्थाने पूर्वलक्षी प्रभावाने लागू केला जात नाही आणि त्यांना अशा अधिकारापासून वंचित ठेवले जाऊ शकते, जे दाखवण्यासाठी अध्यादेशाच्या कलम ११६ मध्ये काहीही नाही. तो पूर्वलक्षी प्रभावाचा हेतू होता आणि उच्च न्यायालयाचा अपील अक्षम म्हणून फेटाळण्याचा आदेश चुकीचा होता.

कोलोनीयल शुगर रिफायनिंग कंपनी - विरुद्ध - इरविंग [१९०५] ए. सी. ३६९ संदर्भित

दिवाणी अपिलीय अधिकारिता : १९५१ चे दिवाणी अपील क्रमांक १५२, १६७ आणि १६७अ. १९५० च्या एल. पी. ए. आर. आय. ए. ओ. क्रमांक ३४ मधील पटियाला आणि पूर्व पंजाब स्टेट्स युनियनच्या उच्च न्यायालयाच्या (तेजा सिंग, मुख्य न्यायमूर्ति आणि चोप्रा, न्यायमूर्ति) आणि समवत २००५ च्या दिवाणी अपील क्र. ४९३/४९४ च्या दिनांक २५ एप्रिल आणि १ मे १९५० रोजीच्या न्यायनिर्णयावरून उद्भवलेले अपील.

दिवाणी अपील क्रमांक १६७ आणि १६७-अ मधील अपीलकर्त्यांसाठी रंगबिहारी लाल (राम निवास संघी, त्याच्यासोबत).

दिवाणी अपील क्रमांक १५२ मधील अपीलकर्त्यासाठी उदय भान चौधरी.

दिवाणी अपील क्रमांक १६७ आणि १६७ - अ मधील उत्तरवादी साठी लक्ष्मण दास कौशल.

दिवाणी अपील क्रमांक १५२ मधील उत्तरवादी साठी राम निवास संघी.

२४ ऑक्टोबर १९५२. न्यायालयाचा निर्णय **न्यायमूर्ति न्यचंद्रसेखर अय्यर** यांनी दिला -

हे अपीले संबंधित आहेत आणि कायद्याचा एक सामान्य प्रश्न उपस्थित करतात. ते संविधानाच्या अनुच्छेद १३३ च्या खंड (१) च्या उपखंड (सी) अंतर्गत पटियाला येथील पेप्सू उच्च न्यायालयाने दिलेल्या विशेष अनुमतीने आमच्यासमोर आले आहे.

दिवाणी अपील क्रमांक १५२/१९५१ मधील तथ्ये इतर दोन अपिलांपेक्षा वेगळे आहे आणि त्याचे परिणामही वेगळे आहेत.

मारवाडी चेंबर ऑफ कॉमर्स अग्रवाल लिमिटेड (१९५१ च्या दिवाणी अपील क्रमांक १५२ मध्ये) आणि चेंबर ऑफ कॉमर्स लिमिटेड (इतर दोन अपीलांमध्ये) नावाच्या दोन कंपन्यांच्या परिसमापकातून ही कार्यवाही उद्भवली आहे. अधिकृत परिसमापकने अंशदानांची यादी निकाली काढली आणि कायद्याच्या आधारावर तसेच गुणवत्तेच्या आधारावर आक्षेप घेऊन उच्च न्यायालयाच्या परिसमापन न्यायाधीश यांच्यासमोर विविध पावले उचलल्यानंतर, ४ जून १९४६ रोजी, १९५१ च्या दिवाणी अपील क्रमांक १५२ मध्ये आणि नंतरच्या दोन अपीलांमध्ये १८ जानेवारी १९४९ रोजी देयक आदेश देण्यात आले.

१९५१ च्या दिवाणी अपील क्रमांक १५२ मधील प्रदान आदेशाच्या अचूकतेला आणि वैधतेला अधिकृत परिसमापक आणि योगदानकर्त्याने उच्च न्यायालयात केलेल्या अपीलांमध्ये आव्हान दिले होते. परिसमापन न्यायाधीशाच्या आदेशात परिसमापकच्या बाजूने सुधारणा करण्यात आली आणि त्याऐवजी रु. ४,७६२-१३-३ भरण्याचे आदेश दिले गेले होते आणि रु. २४,००५-७-३ भरण्याचा आदेश होता. न्यायिक समितीकडे योगदानकर्त्याच्या पुढील अपीलवर, असा निर्णय देण्यात आला होता की द्विसदस्यीय खंडपीठाकडे अपील वेळेनुसार प्रतिबंधित करण्यात आले होते, आणि परिणामी खंडपीठाचा निर्णय रद्द करण्यात आला होता, आणि परिसमापन न्यायाधीशाचा निर्णय पुनर्संचयित करण्यात आला होता. ही गोष्ट ६ डिसेंबर १९४९ रोजीची होती.

इतर दोन अपीलांमध्ये, अंशदानकर्त्याचे नाव काढून टाकण्याचा अर्ज परिसमापन न्यायाधीशांनी मंजूर केला होता, परंतु अपील केल्यावर उच्च न्यायालयाच्या द्विसदस्यीय खंडपीठाने हा आदेश उलटवला. कंपनीने केलेल्या पुढील अपीलावर, पटियाला येथील न्यायिक समितीने हे प्रकरण पुन्हा सुनावणीसाठी पाठविले आणि परिसमापन न्यायाधीशांनी, १८ जानेवारी १९४९ रोजी वर नमूद केल्याप्रमाणे रु. ८,१९१-०-९ भरण्याचा आदेश दिला.

२ फेब्रुवारी १९५० रोजी, अपीलकर्ता मुरारी लाल-हरी राम यांनी रकमेमध्ये अभावीत चूक किंवा वगळल्यामुळे कारकुनी किंवा अंकगणितीय त्रुटीमुळे रु. २१,८०५-७-३ च्या योग्य आकड्याऐवजी रक्कम रु. २४,००५-७-३ संस्थेने थकबाकी म्हणून घेतले होते असे कथित करून १९५१ च्या दिवाणी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १५२ अन्वये, न्यायाधीश कर्तार सिंग जे. यांच्या आदेशात सुधारणा करण्यासाठी अर्ज दाखल केला. १६ मार्च १९५० रोजी विद्वान न्यायाधीशांनी हा अर्ज फेटाळला. संस्थेने त्याच्याकडे अपील करण्याची अनुमती देण्याच्या प्रमाणपत्रासाठी अर्ज केला, परंतु ते पुन्हा फेटाळण्यात आले. दुरुस्ती याचिका फेटाळण्याच्या आदेशावरून अपील करण्यात आले होते, परंतु एकल न्यायाधीशाकडून प्रमाणपत्र नसल्याच्या कारणावरून ते फेटाळण्यात आले. हा आदेश १ मे, १९५० चा आहे आणि तो या संज्ञेत लागू आहे: "आम्ही इतक्यातच **गणपत राय हीरा लाल - विरुद्ध - अग्रवाल चेंबर ऑफ कॉमर्स लिमिटेड**, संवत् २००५ (पेप्सू) चा एल. पी. ए. क्रमांक ४९३ आणि ४९४ या प्रकरणात असे म्हटले आहे की एकल खंडपीठाच्या आदेशावरून द्विसदस्यीय खंडपीठाकडे कोणतेही अपील केले जाऊ शकत नाही जोपर्यंत एकल न्यायाधीश प्रमाणपत्र देत नाही की हे प्रकरण पुढील अपीलसाठी योग्य आहे. या प्रकरणात हे मान्य केले जाते की अपीलकर्त्यांनी एकल

खंडपीठाकडे प्रमाणपत्रासाठी अर्ज केला होता, ज्याच्या निर्णयाला ते आव्हान देत आहेत, परंतु ते नाकारले गेले. त्यामुळे अपील सक्षम नाही आणि सुरुवातीलाच ते खारीज करण्यात येते.”

गणपत राय हीरा लाल - विरुद्ध - अग्रवाल चेंबर ऑफ कॉमर्स लिमिटेड, संवत् 2005 (पेप्सू) च्या, एल. पी. ए. क्रमांक ४९३ आणि ४९४ च्या प्रकरणातील संदर्भ हे संबंधित प्रकरणामध्ये उच्च न्यायालयाने दिलेल्या आदेशाचे आहे, ज्यातून १९५१ चे १६७ आणि १६७-अ क्रमांकाचे दोन अपील उद्भवले आहे. तेथे, परिसमापन न्यायाधीशाच्या प्रदान आदेशावर अपील दाखल करण्यात आले होते, परंतु त्याच कारणास्तव, म्हणजे एकल न्यायाधीशाकडून प्रमाणपत्र प्राप्त झाले नव्हते त्यामुळे ते फेटाळण्यात आले.

१९५१ च्या दिवाणी अपील क्रमांक १५२ मध्ये, अपीलकर्त्याचा युक्तिवाद असा आहे की एकल न्यायाधीशाच्या प्रमाणपत्राची आवश्यकता नाही, कारण हे प्रकरण पटियाला राज्याच्या २००५ च्या अध्यादेश १० द्वारे नव्हे तर पटियाला राज्य न्यायिक फरमान ई शाही, १९९९, बिकर्मीद्वारे नियंत्रित केले जाते, ज्या अंतर्गत कोणत्याही प्रमाणपत्राची आवश्यकता नाही. हे खरे आहे की पूर्वीच्या फरमानच्या कलम ४४ अंतर्गत हे प्रकरण अपील करण्यासाठी योग्य आहे असे प्रमाणपत्र मात्र तेव्हाच आवश्यक आहे जेव्हा न्यायनिर्णय, हुकूमनामा किंवा अपील करण्याचा आदेश दिवाणी अपीलीय अधिकारितेच्या वापरामध्ये केला गेला असेल. तथापि, हे स्पष्ट आहे की आम्ही या तरतुदीद्वारे शासित नाही. आधीच नमूद केल्याप्रमाणे दुरुस्तीचा अर्ज २ फेब्रुवारी, १९५० रोजी केला होता. सुधारित आदेश किंवा आदेशात अपील असले तरी, न्यायनिर्णय, हुकूमनामा किंवा आदेशात सुधारणा करण्याच्या किंवा त्यात सुधारणा करण्यास नकार देण्याच्या आदेशासाठी दिवाणी प्रक्रिया संहितेनुसार अपील करण्याची तरतूद नाही. दुरुस्ती याचिका ही दावा किंवा कार्यवाहीची सातत्यता आहे या दृष्टिकोनासाठी कोणतेही खात्री नाही. हे एक स्वतंत्र कार्यवाहीचे स्वरूप आहे, जरी त्यात सुधारणा मागितल्याच्या आदेशाशी संबंधित आहे. अशी कार्यवाही त्याच्या तारखेस प्रचलित असलेल्या कायद्याद्वारे नियंत्रित केली जाते, जो मान्य आहे की २००५ चा पेप्सू अध्यादेश १० आहे आणि जो प्रमाणपत्रासाठी कलम ५२ मध्ये प्रदान करतो. कलम ५२ खालील संज्ञेमध्ये येतो.

"कायद्याच्या इतर कोणत्याही तरतुदीच्या अधीन राहून, उच्च न्यायालयाच्या एका न्यायाधीशाच्या न्यायनिर्णय, हुकूमनामा किंवा आदेशावरून उच्च न्यायालयात अपील केले जाईल आणि आणि उच्च न्यायालयाच्या दोन न्यायाधीशांचा समावेश असलेल्या खंडपीठाद्वारे त्याची सुनावणी केली जाईल: परंतु, प्रकरणाचा निर्णय घेणारे न्यायाधीश किंवा त्याच्या अनुपस्थितीत मुख्य

न्यायाधीश हे प्रकरण अपील करण्यासाठी योग्य असल्याचे प्रमाणित करत नाही तोपर्यंत असे कोणतेही अपील उच्च न्यायालयात होणार नाही."

जोपर्यंत अपीलकर्ता संस्थेचा संबंध आहे, तोपर्यंत त्यात निहित असलेल्या अपील करण्याच्या कोणत्याही अधिकाराचा प्रश्नच उद्भवत नाही, जो ऑगस्ट १९४८ मध्ये अंमलात आलेल्या अध्यादेशाला पूर्वलक्षी प्रभाव देऊन काढून घेण्याचा प्रयत्न केला जातो. हे प्रकरण अपील करण्यासाठी योग्य आहे असे प्रमाणपत्र दिल्याशिवाय एकल न्यायाधीशाच्या आदेशावरून कोणतेही अपील होत नाही, असा उच्च न्यायालयाचा आदेश, आमच्या मते, योग्य आहे.

१९५१ च्या १६७ आणि १६७-अ क्रमांकाच्या इतर दोन अपीलांमध्ये, वेगवेगळे विचार अमलात येतात. परिसमापन न्यायाधीशाचा प्रदान आदेश १८ जानेवारी १९४९ रोजीचा होता आणि १९ फेब्रुवारी १९४९ रोजी अपील दाखल करण्यात आले होते. दरम्यान, या वादावर काही शंका असल्याने, अपीलकर्त्यांनी प्रमाणपत्रासाठी न्यायाधीशांकडे अर्ज करण्याची पूर्वसूचना घेतली, परंतु ३ मार्च १९४९ रोजी ते फेटाळण्यात आले. संबंधित तारखांना, पटियाला राज्यांचा न्यायिक फरमान, १९९९ लागू होता आणि अपीलकर्त्यांना प्रमाणपत्राशिवाय प्रदान आदेशातून अपील करण्याचा अधिकार होता. कायद्यातील त्यानंतरच्या बदलाद्वारे त्यांना या अधिकारापासून वंचित ठेवले जाऊ शकत नाही, जोपर्यंत नंतरच्या कायद्यात स्पष्टपणे किंवा आवश्यक निहितार्थाद्वारे आणि दुसरा पूर्वलक्षी प्रभाव दिला जात नाही. उच्च न्यायालयाच्या विद्वान न्यायाधीशांनी त्यांच्या आदेशात हे मान्य केले, परंतु त्यांना वाटले की २००५ (१९४८-४९) च्या अध्यादेश १० च्या कलम ११६ मध्ये याउलट स्पष्ट तरतूद आहे. हे कलम या संज्ञेमध्ये येते :

“या अध्यादेशात काहीही असले तरी, कोणत्याही करार करणाऱ्या राज्यातील न्यायालयांमध्ये आणि न्यायिक प्राधिकरणांसमोर प्रलंबित असलेले सर्व दावे, अपीले, पुनरिक्षण, अर्ज, पुनर्विलोकन, अंमलबजावणी आणि इतर कार्यवाही किंवा त्यापैकी कोणतीही दिवाणी किंवा फौजदारी कार्यवाही अनुक्रमे न्यायालयांमध्ये किंवा संघराज्यातील समान दर्जाच्या न्यायिक प्राधिकरणांसमोर सुरू ठेवली जाईल आणि पूर्ण केली जाईल; आणि अशा सर्व दावे, अपीले, पुनरिक्षण, अर्ज, पुनर्विलोकन, अंमलबजावणी आणि इतर कार्यवाही किंवा त्यापैकी कोणत्याही कार्यवाहीच्या संदर्भात संघराज्यातील न्यायालये किंवा प्राधिकरणांना समान अधिकारक्षेत्र असेल, जणू ते अशा न्यायालयांमध्ये किंवा अशा प्राधिकरणांसमोर योग्यरित्या सुरू करण्यात आले होते आणि चालू ठेवण्यात आले होते”.

हे अगदी स्पष्ट आहे की हे एक तात्पुरते विनियम आहे, जे करार करणाऱ्या राज्यातील न्यायालयांच्या एका संचाकडून संघराज्यातील समान दर्जाच्या इतर न्यायालयांमध्ये कार्यवाही बदलण्यासाठी आणि नंतरच्या न्यायालयांमध्ये ते चालू ठेवण्यासाठीची इत्यादीची तरतूद करते. याचा अर्थ असा नाही की कार्यवाही नव्याने सुरू झाली आहे असे मानले पाहिजे. जर अशी संज्ञा वापरली जाऊ शकत असेल तर या कलमाच्या उत्तरार्धात ज्याचा विचार केला आहे तो एक काल्पनिक प्रारंभ आहे. या कलमाचा स्पष्टपणे अर्थ असा आहे की सर्व अधिकार जे उद्धवले किंवा भविष्यात उद्धवण्याची शक्यता आहे, ते नवीन स्थापनेनंतरही अबाधित राहतील आणि ते करार करणाऱ्या राज्याच्या न्यायालयांच्या जागी केंद्रीय न्यायालयांद्वारे हाताळले जातील. पूर्वलक्षी प्रभावाने अपील करण्याचा निहित अधिकार काढून घेण्याचा हेतू होता या दृष्टिकोनाचे समर्थन करण्यासाठी या कलमात काहीही नाही. **कोलोनियल शुगर रिफायनिंग कंपनी - विरुद्ध - इरविंग^(१)** मधील निर्णय स्पष्टपणे तथ्यांना लागू होतो आणि १९५२ मधील अपील सक्षम नाहीत असा उच्च न्यायालयाचा आदेश आमच्या मते चुकीचा आहे.

याचा परिणाम असा आहे की १९५१ चा अपील क्रमांक १५२ खर्चाच्या आदेशासह खारीज करण्यात येत आहे, तर १९५१ चे अपील क्रमांक १६७ आणि १६७-अ संपूर्ण खर्चाच्या आदेशासह मंजूर करण्यात येत आहेत.

अपील क्रमांक १२५ खारीज करण्यात आले.

अपील क्रमांक १६७ आणि १६७-अ मंजूर करण्यात आले.

अपील क्रमांक १६७ आणि १६७-अ मधील अपीलकर्त्यांचे प्रतिनिधी: **मोहन बिहारी लाल**.

अपील क्रमांक १५२ मधील अपीलकर्त्यांचा प्रतिनिधी: **कुंदन लाल मेहता**.

अपील क्रमांक १६७ आणि १६७-अ मधील उत्तरवादींसाठी प्रतिनिधी: **नौनीत लाल**.

अपील क्रमांक १५२ मधील प्रतिवादीचा प्रतिनिधी: **मोहन बिहारी लाल**.

(१) [१९०५] ए. सी. ३६९.

अस्वीकरण

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याचा/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणीकरिता वैध मानला जाईल".